

¹Синиця В.Г., ²Бєляєва О.М.

ЕТИМОЛОГО-ДЕРИВАЦІЙНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕРМІНІВ З ХІМІЧНИМ КОМПОНЕНТОМ

¹Кафедра іноземних мов

Вищий державний навчальний заклад України
«Буковинський державний медичний університет»

²Кафедра іноземних мов з латинською мовою та медичною термінологією

Вищий державний навчальний заклад України
«Українська медична стоматологічна академія»

Предметом дослідження стали статус, особливості утворення та функціонування багатокомпонентних латинських клінічних термінів, в яких назва хімічного елемента виступає в якості твірної основи.

Фактичний матеріал було отримано методом суцільної вибірки з чотиритомного українсько-латинсько-англійського медичного енциклопедичного словника (УЛАМЕС), двотомного латинсько-російсько-латиського словника медичних термінів (укладач К. Рудзітіс) і двотомного ілюстрованого медичного словника Дорланда.

На підставі проведеного структурно-семантичного аналізу дійшли висновку, що серед відібраних композитів переважну більшість складають терміни-слова, які є похідними номінативними одиницями, а основним дериваційним процесом – суфіксація. Визначальною ознакою термінологічних суфіксів, продуктивних у клінічній терміносистемі, є наявність семантичного значення, притаманного саме для медичної галузі. Чітко обмеженим термінологічним значенням характеризуються грецькі суфікси:

-ismus (вказує на хворобливий стан, уроджену або набуту патологію, відхилення від норм, отруєння, спричинене впливом різних чинників на організм);

-osis (вказує на хворобливий процес із тривалим або хронічним перебігом, множинність, численні утворення);

-itis (вказує на назви захворювань запального характеру);

-oma (вказує на наявність доброякісних або злоякісних новоутворень у тканинах чи органах);

-ema (вказує на наявність висипу, набряку або нариву).

Як засвідчили результати досліджень, однією з поширених словотвірних моделей є «основа назви хімічного елемента + суфікс -ismus (у значенні хронічне отруєння), напр., *iodismus* ← хімічний елемент Iodum, основа Iod- + суфікс -ismus → хронічне отруєння йодом і сполуками йоду; *bismuthismus* ← хімічний елемент Bismuthum, основа Bismuth- + суфікс -ismus → хронічне отруєння вісмутом або його сполуками. Аналогічно утворені терміни *arsenismus*, *phosphorismus*, *manganismus*, *hydrargyrisumus*, *plumbismus* тощо.

Доцільно зауважити, що рівноцінним синонімом до терміна *hydrargyrisumus* є *mercurialismus*. В основу цього терміна покладена зарубіжна назва ртуті *Mercurium*, яка у новій вітчизняній номенклатурі замінила «стару» латинську назву *Hydrargyrum*, залишивши при цьому в Періодичній системі Д.І. Менделєєва незмінним хімічний символ попередньої назви – Hg.

Інколи для уточнення тяжкості та глибини ураження використовується термінотворча модель «префікс *hyper* (вказує на перевищення) або префікс *hypo* (вказує на недостатність або пониження) + основа назви хімічного елемента + суфікс -ismus»: *hypoidismus* ← *hypo+iod+ismus* → захворювання, спричинене недостатністю йоду в організмі. Як бачимо з наведеного прикладу, значення суфікса -ismus у цих випадках обмежується поняттям «хворобливий стан, спровокований дією певного чинника на організм».

Терміни, утворені за іншою моделлю «основа/усічена основа назви хімічного елемента + суфікс -osis», у переважній більшості вказують на хронічне захворювання, спричинене постійним вдиханням пилу того чи

іншого хімічного елемента, і утворюють назви професійних нозологічних одиниць. Наприклад, *aluminosis* ← хімічний елемент Aluminium, основа Alumin- (усічена основа Alumin-) + суфікс -osis → алюміноз: професійна хвороба з розвитком фіброзу легень у разі тривалого вдихання пилу алюмінію та його оксиду; *silicosis* ← хімічний елемент Silex, основа Silic- + суфікс -osis → силікоз: професійна хвороба з розвитком фіброзу легень у разі тривалого вдихання пилу з високим умістом кремнію диоксиду; *stannosis* ← хімічний елемент Stannum, основа Stann- + суфікс -osis → станоз: професійна хвороба з розвитком фіброзу легень у разі тривалого вдихання оксиду олова.

У процесі роботи нами було також відібрано 4 трикомпонентні терміна, в яких суфікс -osis має значення «хворобливий стан на тлі надміру певних елементів», напр.: *arsenomelanos* ← хімічний елемент Arsenicum, основа Arsenic- (усічена основа Arsen-) + основа melan- від грецького прикметника melas – вказує на темне забарвлення + суфікс -osis → арсеномеланоз: темне забарвлення шкіри внаслідок тривалого вживання препаратів миш'яку; *arsenokeratosis* ← хімічний елемент Arsenicum, основа Arsenic- (усічена основа sen-) + основа kerat- від грецького іменника keras – ріг; у складних словах вказує на зроговіння+суфікс -osis → арсенокератоз: суцільне або локальне зроговіння долонь і підшов як наслідок тривалого вживання препаратів миш'яку.

Окрім того, заслуговують на увагу два терміна з суфіксом -osis, для перекладу яких в українській мові використовується слово «отруєння»: *fluorosis* ← хімічний елемент Fluorum, основа Fluor- + суфікс -osis → фтороз: хронічне отруєння фтором, яке характеризується дистрофією емалі зубів, підвищеною крихкістю і змінами в скелеті та *thallitoxicosis* ← хімічний елемент Thallium, основа Thalli- + основа toxic- від грецького слова toxon-отрута + суфікс -osis → талітоксикоз: отруєння талієм.

Заслуговує на увагу факт, що хімічний елемент «залізо» в Періодичній системі Д.І. Менделєєва позначається латинським словом Ferrum, але, як показала вибірка, для утворення клінічних термінів, пов'язаних із залізом,

використовується грецький іменник *sideros* – залізо, зокрема його основа *sider-*, яка в складних термінах вказує на відношення до заліза. В УЛАМЕС зафіксовано аж 23 терміни, до складу яких входить основа *sieder-*, серед яких два двокomпонентних суфіксальних утворення *siderismus* і *siderosis*. Цікаво, що термін *siderismus* має нетиповий для використаного суфікса переклад українською мовою «накладання металів на ділянки шкіри з лікувальною метою». Терміну *siderosis* відповідає, по-перше, типовий переклад «професійна хвороба з розвитком фіброзу легень у разі тривалого вдихання пилу заліза або його сполук», по-друге, «відкладання сполук заліза у тканинах та органах». Як бачимо, у другому випадку використано значення суфікса *-osis*, яке вказує на множинність.

Прикладів термінів з суфіксами *-itis*, *-oma*, *-ema* нами не виявлено, що пояснюється семантичним значенням цих суфіксів.